

WELKE BOEREN PASSEN DE ADVIEZEN VAN DE LANDBOUWVOORLICHTINGSDIENST SNEL TOE?

Ir. A. W. VAN DEN BAN

Afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool

Het effect van de landbouwvoorlichtingsdienst hangt voor een groot deel af van het vertrouwen, dat de boeren in deze dienst hebben. Het is voor een voorlichter immers veel gemakkelijker om iets te bereiken bij een boer, die van de RLVD zegt: „Daar hebben we een heleboel genot van gehad; het is hier een ding van belang”, dan bij een boer die van mening is dat „je in het armhuis terecht komt, als je volgens de voorlichting gaat boeren”. Als een voorlichter deze laatste man iets aanraadt, is dit voor hem immers eerder een reden om het juist niet te doen. Nu zijn er in Nederland niet veel boeren meer, die een zo extreem standpunt innemen, maar er zijn er toch nog wel heel wat, die aarzelend en enigszins wantrouwend staan tegenover alle nieuwe landbouwmethoden en die de adviezen van de voorlichtingsdienst pas durven op te volgen als zij bij anderen hebben gezien, dat de adviezen juist zijn. Het staat wel vast, dat door de vertraagde toepassing van nieuwe landbouwmethoden, de Nederlandse boeren heel wat inkomsten missen. Er is dus alle reden om ons af te vragen, waarom sommige boeren zoveel minder vertrouwen in de landbouwvoorlichtingsdienst hebben dan andere en om te zoeken naar methoden om ook het vertrouwen van die boeren te winnen.

KENMERKEN EN EIGENSCHAPPEN VAN DE VOORUITSTREVENDE BOEREN *

Bij ons zoeken naar een antwoord op deze vragen hebben we eerst nagegaan op welke wijze de boeren, die snel de adviezen van de landbouwvoorlichtingsdienst toepassen, zich onderscheiden van degenen, die dit minder snel doen. Dit kon op een vrij grote schaal gebeuren doordat we hierbij gebruik konden maken van een enquête, die ABMA reeds had gehouden over de deelneming van de boeren aan het landbouwverenigingsleven. Hierbij zijn beide groepen boeren volgens drie maatstaven onderscheiden:

1. Met een enquête is aan de boeren – in overleg met verschillende landbouwconsultanten – een aantal vragen gesteld over de toepassing van verschillende nieuwe landbouwmethoden.
2. Aan de rayonassistenten en verschillende andere plaatselijke deskundigen is gevraagd de bedrijfsvoering van de boeren te beoordelen.
3. Met bovengenoemde enquête is aan de boeren ook gevraagd of zij in het afgelopen jaar contact met de rayonassistent van de RVL hebben gehad.

* Uitvoeriger gegevens over deze onderzoeken vindt men vooral in: Enkele kenmerken en eigenschappen van de vooruitstrevende boeren, I en II *Bulletins no's 5 en 10 van de Afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool*, 1956 en 1958. Daar is ook getracht aan te geven waarom verschillende factoren samenhangen met de vooruitstrevendheid van de boeren.

TABEL 1. Aantal gemeenten, waar de genoemde groep boeren vooruitstrevender (+) of minder vooruitstrevend (-) is dan de andere boeren en het aantal gemeenten, waar in dit opzicht geen verschil bestaat (=).
(Bron v.d. Ban, *Germing, Kneppelhout en Overeen*)

Groep boeren Omschrijving	Oordeel assistent			Toegep. methoden			Contact met assist.		
	+	=	-	+	=	-	+	=	-
Met nevenberoep	1	1	12	0	0	15			
Grote bedrijven	18	1	2	18	0	0	15	0	6
Akkerbouwbedrijven	5	1	0	3	0	0	4	0	1
Pachters	5	0	2	2	0	1			
Jonge boeren	13	1	0	8	0	2	13	1	2
Met landbouwonderwijs	20	0	1	19	0	2	21	0	3
Met landbouwschool in vergelijking met alleen landbouwcurcus	8	0	2	6	0	3	6	1	5
Met algemeen vormend onderwijs	7	0	3	9	0	0	11	0	2
Bedrijven, waar minstens 2 zoons mee- werken, in vergelijking met die met 1 zoon	8	0	0	6	0	1	1	0	8
Geboren buiten de gemeente	12	0	5	8	1	8			
Leden standsorganisaties	18	0	1	16	0	0	20	0	0
Leden verenigingen voor bedrijfsvoor- lichting	11	1	0	9	0	0	10	0	0
Leden rundveestamboek	13	0	0	15	0	0	8	1	1
Coöperatieve boeren	37	0	6	32	0	2	34	0	8
Leiders van organisaties	19	0	2	19	0	0	19	1	3
Moderne levensstijl	11	0	0	10	0	0	13	0	0
Huishouden met traditionele samen- woning	2	0	3	3	0	2	2	1	2
Gezinnen met 5 of meer kinderen	1	1	1	1	0	1	1	1	1
Kerkelijke gezindte:									
gereformeerd	4	3	4	1	1	4	5	0	4
ned. hervormd	5	3	4	2	3	4	3	1	9
rooms-katholiek	3	0	3	3	0	0	0	1	6
vrijzinnig	2	0	3	0	0	2	6	1	2
buitenkerkelijk	3	0	2						

Vetgedrukt zijn de cijfers waarvan de verschillen volgens de tekentoets op < 1% statistisch betrouwbaar zijn.

Het blijkt dat bij elk van deze drie maatstaven ongeveer dezelfde groepen boeren naar voren komen als de boeren, die snel geneigd zijn de adviezen van de RLVD toe te passen; hen noemen wij in dit artikel *vooruitstrevende boeren*. Deze conclusie betekent tevens, dat degenen, die eigenlijk de meeste behoefte aan landbouwvoorlichting hebben, in feite het minste landbouwvoorlichting ontvangen omdat zij deze behoefte niet voelen en dus geen voorlichting vragen. Een zeer beknopte samenvatting van het resultaat van de verschillende onderzoeken, die tot dusver op dit gebied zijn gedaan door de Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool, vindt U in tabel 1. Dit onderzoek is uitgevoerd met groepen boeren uit 25 verschillende plaatsen; in deze tabel ziet men nu b.v. dat in 18 van deze plaatsen de grote boeren door de

rayonassistent werden beoordeeld als betere boeren dan de kleinere, in twee gemeenten daarentegen juist als minder goede boeren, terwijl er in één gemeente in dit opzicht geen verschil tussen beide groepen bleek te bestaan. In vier gemeenten hebben de rayonassistenten de bedrijfsvoering van de boeren niet beoordeeld, omdat zij deze boeren nog niet goed genoeg kenden of omdat hun dit niet gevraagd is. In verschillende gevallen is het totaal aantal onderzochte gemeenten kleiner dan 21; bij de boeren met een nevenberoep is het b.v. slechts 14. Dit wordt veroorzaakt doordat in verschillende gemeenten slechts zó weinig boeren met een nevenberoep voorkomen, dat deze groep niet vergeleken kon worden met de boeren zonder nevenberoep.

Uit tabel 1 blijkt duidelijk, dat de vooruitstrevenden zich niet alleen onderscheiden in hun bedrijfsvoering, maar ook door een betere ontwikkeling, actiever deelnemen aan het verenigingsleven en een modernere levensstijl bezitten. Dit laatste wil zeggen, dat zij meer belangstelling hebben voor datgene, wat er buiten hun eigen bedrijf en buiten hun eigen dorp gebeurt dan de minder vooruitstrevende boeren. Om deze levensstijl te meten is o.a. gelet op de kranten, tijdschriften en boeken, die zij lezen, op het bezoek aan toneel- en bioscoopvoorstellingen en op de ontwikkeling van hun vrouw. De vooruitstrevenden zijn ook degenen, die het meest gebruik maken van allerlei voorlichtingsmiddelen. Zo blijkt b.v. uit een onderzoek in Winterswijk, dat dit juist de boeren zijn, die de meeste vakbladen lezen.

Uiteraard hebben we dit slechts bij een klein deel van de Nederlandse boeren onderzocht en er is dus reden om ons af te vragen of de conclusies nu alleen voor deze boeren gelden of tevens ook voor alle Nederlandse boeren. Om een antwoord op deze vraag te krijgen is gebruik gemaakt van een zeer eenvoudige statistische methode, nl. de tekentoets. Die verschillen waarvan op grond van deze methode als vaststaand moet worden aangenomen, dat ze bij een dergelijk onderzoek onder alle boeren in ons land hetzelfde resultaat zouden opleveren, zijn in deze tabel vet gedrukt.

VERSCHILLENDE KENMERKEN EN EIGENSCHAPPEN HANGEN ONDERLING SAMEN

Een moeilijkheid is echter, dat de verschillende factoren, waarvan de invloed op de vooruitstrevendheid in tabel 1 is onderzocht, ook onderling weer samenhangen. De boeren met een goede ontwikkeling zijn b.v. ook vaak lid van allerlei organisaties en coöperaties, hebben in de regel een groot bedrijf en een betrekkelijk moderne levensstijl. Als we dus vinden, dat de boeren met landbouwonderwijs vooruitstrevender zijn dan de boeren zonder dit onderwijs, dan staat het nog niet vast dat dit verschil veroorzaakt is door het landbouwonderwijs. Het zou b.v. ook veroorzaakt kunnen zijn doordat de boeren met landbouwonderwijs gemiddeld grotere bedrijven hebben. Als men dus de werkelijke invloed van het landbouwonderwijs op de bedrijfsvoering wil leren kennen, moet men op de een of andere wijze de invloed van andere factoren trachten uit te schakelen, die men tegelijk varieert als men een groep boeren zonder landbouwonderwijs vergelijkt met een groep met dit onderwijs. Bij dit onderzoek is dit gedaan door uit deze beide groepen een aantal boeren te kiezen, die in verschillende andere opzichten overeenkomen, zodat dus b.v. het aantal boeren dat lid is van een standsorganisatie niet meer verschilt.

Op deze wijze kan vrijwel alleen worden aangetoond, dat de levensstijl nog een duidelijke invloed op de bedrijfsvoering heeft. Waarschijnlijk betekent dit, dat de invloed van de levensstijl van meer betekenis is dan die van verschillende andere factoren. Het betekent echter niet, dat de andere factoren die in tabel 1 genoemd zijn, niet van belang zijn voor de vooruitstrevendheid in bedrijfsvoering, maar veeleer dat deze factoren zozeer tot één complex zijn verweven, dat het niet goed mogelijk is de invloed van elke factor afzonderlijk te bestuderen. Iemand, die b.v. werkelijk wat heeft geleerd van zijn landbouwonderwijs, zal in de regel ook lid worden van een standsorganisatie. Vergelijkt men nu echter groepen boeren met en zonder landbouwonderwijs, waarbij men er voor zorgt dat in beide groepen evenveel leden van standsorganisaties voorkomen, dan heeft men hiervoor onder de boeren met landbouwonderwijs vermoedelijk vooral diegenen moeten kiezen, die van dit onderwijs slechts in geringe mate hebben profiteerd.

DE HELE INSTELLING VAN DE BOEREN IS BESLISSEND

De voornaamste reden waarom de bedrijfsvoering van de boeren met dit gehele complex samenhangt, is waarschijnlijk dat een vooruitstrevende boer ook in allerlei andere opzichten een modern mens is. WICHERS heeft aannemelijk gemaakt, dat de voorstellingen die de weinig vooruitstrevende boeren hebben van de wereld om hen heen, vaak nog grotendeels zijn afgestemd op de omstandigheden van één of meer generaties geleden, doordat het voor hen zeer moeilijk is geweest om de snelle veranderingen, die er de laatste tijd in de maatschappij plaatsvinden volledig te verwerken*. Dit geldt niet alleen voor hun opvattingen op het gebied van de bedrijfsvoering zelf, maar ook op allerlei andere gebieden. In veel achtergebleven streken zijn b.v. slechts heel weinig boeren actief in het verenigingsleven en het openbaar bestuur. Dit was vroeger immers een taak voor de hogere standen en het is nog niet volledig tot hen doorgedrongen, dat het tegenwoordig een taak voor ons gehele volk is geworden. Een groot deel van de boeren heeft daar dan ook maar heel weinig contacten buiten hun eigen dorp, zodat zij ook weinig weten van de veranderingen, die in de gehele samenleving optreden. Vaak beperken zij zich bij het lezen van de krant vooral tot het plaatselijk nieuws. Hierdoor is het voor hen moeilijk om zich aan te passen aan de veranderingen in de samenleving in hun eigen dorp, zoals industrievestigingen, gestegen arbeidslonen of wijzigingen in de vraag naar landbouwprodukten.

Een voorbeeld waaruit blijkt dat het vaak vele jaren kan duren voordat de mensen zich volledig hebben aangepast bij veranderingen in de samenleving, wordt gegeven in de kaart op blz. 333. Hierop is weergegeven het bedrag aan investeerbare middelen waarover de boeren per ha beschikken volgens het LEI rapport nr. 213. De investeerbare middelen zijn de middelen, die de boeren ter beschikking staan om in hun bedrijf te steken, maar waarvan geen gebruik is gemaakt. Dat is dus het bedrag dat zij op de bank hebben staan of in effecten e.d. hebben belegd, vermeerderd met de hypotheek

* Zie A. J. WICHERS, De beoefening van de bloemisterij en groenteteelt te Beesd, *Bulletin 3 van de Afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool*, vooral Bijlage 5.

goed onderwijs, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de veranderingen in de samenleving en de wijzen, waarop de boeren zich kunnen aanpassen bij veranderingen, die in andere sectoren hun oorsprong vinden.

Daarnaast zijn ook de jeugdorganisaties van betekenis, daar in achtergebleven gebieden het gebrek aan kader voor het verenigingsleven vaak ernstige moeilijkheden geeft. Juist in de jeugdorganisaties kan men trachten de mensen te leren verantwoordelijkheid te dragen en initiatief te ontwikkelen. Ook de uitwisseling van boerenzoons kan een belangrijk hulpmiddel zijn om hun gezichtskring te verruimen.

Natuurlijk hoeft men zich bij de beïnvloeding van de instelling van de boeren niet te beperken tot de boerenzoons, maar kan men zich ook direct richten tot de boeren. Een goed voorbeeld van de onderwerpen die hierbij de aandacht verdienen is gegeven in de radiocursus van de KNBTB „Verder dan Uw erf...”. Een nadeel van een dergelijke radiocursus is natuurlijk, dat de mensen er minder persoonlijk bij betrokken zijn dan bij een gesprek in kleine kring. De agrarisch sociale voorlichtingsdienst werkt daarom ook veel met praatavonden bij de boeren thuis. Een voordeel van een dergelijke cursus is wel, dat men dieper op verschillende vraagstukken kan ingaan dan bij een lezing. Dit is natuurlijk juist van belang als men de gehele instelling van de boeren wil beïnvloeden. Ook voor cursussen, die de landbouwvoorlichtingsdienst organiseert voor kleine groepen boeren, blijkt vaak grote belangstelling te bestaan. Het lijkt hierbij van belang om vooral aandacht te besteden aan cursussen in bedrijfseconomie, enerzijds omdat het landbouwonderwijs hier in het verleden heel weinig aandacht aan heeft besteed, anderzijds omdat het goed mogelijk is hierbij aandacht te schenken aan de vraag hoe de boeren zich kunnen aanpassen aan de maatschappelijke veranderingen.

Niet zelden ziet men boeren, die van de vroege ochtend tot de late avond hard werken, maar die zich nauwelijks tijd gunnen om er ernstig over na te denken of zij ook iets in hun bedrijf kunnen verbeteren. Gedeeltelijk is dit een gevolg van hun instelling, waardoor zij de betekenis van organisatorisch werk niet goed zien, maar vaak ook van een overbelasting door gebrek aan arbeidskrachten. Als de voorlichting meer aandacht gaat besteden aan arbeidsmethoden, kan deze overbelasting aanmerkelijk minder worden, zodat voor de boeren meer tijd beschikbaar komt voor organisatorische vraagstukken en voor ontwikkeling.

Het is duidelijk, dat een dergelijke beïnvloeding van de boeren in een bepaalde streek niet alleen gebeurt door de landbouwvoorlichtingsdienst, maar ook door allerlei andere instanties, zoals het landbouwonderwijs, maatschappelijk werk, huishoudelijke voorlichtingsdienst, de kerk, de gemeentebesturen e.d. In de praktijk is wel gebleken dat het van belang is, dat alle personen die op dit gebied werkzaam zijn, regelmatig contact met elkaar houden en van elkaar weten wat zij doen. Hierdoor wordt het immers mogelijk elkaars acties aan te vullen en te ondersteunen.

HOE KUNNEN WE OP KORTERE TERMIJN HET EFFECT VAN DE VOORLICHTING VERGROTEN?

Het is duidelijk, dat een beïnvloeding van de instelling van de boeren pas op langere termijn invloed heeft op het effect van de landbouwvoorlichting. Er is dus zeker reden om ons af te vragen of er ook methoden zijn om op een wat kortere termijn het effect

BEDRAG AAN INVESTEERBARE EIGEN EN VREEMDE GELDMIDDELEN PER HA

Meer dan de helft van de bedrijven beschikt over een bedrag aan investeerbare eigen en vreemde geldmiddelen per ha van:

 f 100	 f 400	 f 700 en f 800	 f 1300-f 1600
 f 200	 f 500	 f 900 en f 1000	 niet berekend
 f 300	 f 600	 f 1100 en 1200	

Afd. Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool Bron: LEI rapport 213

te vergroten. Nu blijkt uit tabel 1, dat de voorlichtingsdienst vooral moeite heeft om de boeren te bereiken die weinig aanzien genieten: boeren met kleine bedrijven, een geringe ontwikkeling hebben, geen bestuursfuncties bekleden en een weinig moderne levensstijl hebben. Ter verklaring hiervan wijzen we op de antwoorden, die we kregen toen we een aantal boeren vroegen of zij de voorlichting voor hun bedrijf van belang achten. Hierbij bleken de klachten over de voorlichting voor een groot deel veroorzaakt te zijn, doordat de boeren de indruk hebben, dat zij in de ogen van de voorlichters te dom zijn om hun bedrijf goed te leiden. Om hun gevoel van eigenwaarde te kunnen handhaven reageren de boeren hier dan op door deze voorlichting niet als juist te accepteren. Zo antwoordde één toen we hem vroegen, wat hij dacht van de stalvoeders: „Het zijn toch stumpers, die nog niet weten hoe zij hun koeien moeten voeren”; een ander „wil zich niet door een blaag van 16-17 jaar laten bestellen wat hij zijn koeien geven moet”, een derde achtte de voorlichting wel van belang voor weinig praktische boeren, maar niet voor hemzelf. Dergelijke reacties kan men waarschijnlijk vooral verwachten van boeren, die weinig aanzien genieten en die juist daarom bang zijn, dat men hen niet voor vol aanziet.

Het hangt vooral af van de persoon van de voorlichter en de tact waarover hij beschikt, of een conflict met deze minderwaardigheidsgevoelens kan worden voorkomen. De ervaring leert, dat men deze mensen het gevoel kan geven, dat hun eigen mening ook meetelt, namelijk door hen zelf mee te laten zoeken naar de oplossing van hun vraagstukken. Zo deed een rayonassistent b.v. de ervaring op, dat veel boeren de bemestingsadviezen, die hij naar aanleiding van het grondonderzoek gaf, niet opvolgden. Daarop is hij met de boer gaan bespreken, wat in verband met de resultaten van het grondonderzoek de beste bemesting voor elk perceel zou zijn. De conclusies van dit gesprek werden zowel door de voorlichter als door de boer opgeschreven en ieder hield zijn eigen aantekeningen. Het resultaat bleek te zijn, dat een groot deel van de boeren met hun bemestingsbeleid nu wel rekening gingen houden met de resultaten van het grondonderzoek. Wel vraagt deze wijze van voorlichting aanzienlijk meer tijd dan het geven van een recept. Dit is echter lang niet altijd het geval, want het kan vaak zeer goed in groepsverband gegeven worden. Zo wilde men in een ruilverkavelingsgebied de beweidingmethoden van de boeren aanpassen aan de veranderde mogelijkheden en de boeren leren werken met een vooraf opgesteld weideplan. Hiervoor heeft men toen een dertigtal boeren uit dat gebied bij elkaar geroepen, hun in enkele minuten het vraagstuk uitgelegd en gevraagd: „Wilt U er nu eens onder elkaar over praten wat het beste weideplan is voor een bedrijf van 12 ha in deze streek?” Hierbij letten de voorlichters op wie in de verschillende groepjes – die zich vanzelf vormden – het meest het woord voerden en vroegen hen na enige tijd naar voren te komen en hun oplossing voor dit vraagstuk te geven. Op elk van deze oplossingen werd uit de zaal nogal wat kritiek uitgeoefend en daarop zei één van de voorlichters: „Wat zouden jullie er van denken als we het zo en zo deden?” Op deze wijze schrijft hij de boeren niet voor hoe zij hun bedrijf moeten leiden, maar geeft hun het gevoel hen te helpen hun eigen moeilijkheden op te lossen. De betrokken voorlichters zijn dan ook van mening, dat deze methode veel effectiever is geweest dan een lezing over dit onderwerp en niet meer tijd heeft gekost. Amerikaanse proeven bewijzen, dat deze

methode zelfs aanzienlijk effectiever kan zijn dan individuele voorlichting, terwijl zij veel minder tijd vraagt.

SAMENVATTING

De boeren, die veel vertrouwen stellen in de landbouwvoorlichtingsdienst blijken zich niet alleen te onderscheiden in hun bedrijfsvoering, maar zij zijn ook in allerlei andere opzichten moderne mensen. De weinig vooruitstrevende boeren hebben niet alleen op het gebied van de bedrijfsvoering, maar ook op allerlei andere gebieden vaak nog opvattingen, die afgestemd zijn op de omstandigheden van enkele tientallen jaren geleden. Als men dus de weerstanden die nog veel boeren verhinderen de adviezen van deze dienst op te volgen wil overwinnen, zal men niet kunnen volstaan met het verspreiden van landbouwtechnische kennis alleen, maar dan zal men ook de algemene ontwikkeling van de boeren moeten vergroten en hun gezichtskring verruimen. Op dit gebied wordt reeds door vele personen en organen belangrijk werk gedaan, maar ook de landbouwvoorlichtingsdienst kan hieraan haar bijdrage zeker leveren. In het verleden heeft zij dit ook wel gedaan, maar niet altijd zo bewust en systematisch als ons wenselijk lijkt.

Daarnaast blijkt de landbouwvoorlichtingsdienst vooral bij de boeren, die weinig aanzien genieten, weerstanden op te wekken doordat zij hun gevoel van eigenwaarde aantast. Met haar adviezen vestigt zij immers gemakkelijk de indruk, dat zij ervan uitgaat, dat de boeren zelf te dom zijn om hun bedrijf behoorlijk te leiden. Vaak kan men deze weerstanden overwinnen door gezamenlijk met de boeren een oplossing voor hun vraagstukken te zoeken.

Wageningen, juni 1958